

Ankara'da Bir Roman Mahallesi'nin Demografik, Ekonomik ve Sosyal Özellikleri: Kale Mahallesi Örneği*

Demographic, Economic and Social Characteristics of a Roma Neighborhood in Ankara: An Example of a Castle Neighborhood**

İsmet KOÇ

Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Nüfusbilim Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
Prof., Hacettepe University Institute of Population Studies, Department of Demography, Ankara, Türkiye
iskoc@hacettepe.edu.tr
ORCID ID 0000-0003-2283-6514

Melike SARAC

Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Sosyal Araştırma Yöntemleri Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
Assist. Prof., Hacettepe University Institute of Population Studies, Department of Social Research Methodology, Ankara, Türkiye
melikesarac@hacettepe.edu.tr
ORCID ID 0000-0003-1076-9473

Kumru DÖNE

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Nüfusbilim Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
Hacettepe University Institute of Population Studies, Department of Demography, Ankara, Türkiye
kumru.done@kvkk.gov.tr
ORCID ID 0000-0003-1918-069X

DOI: 10.5505/jas.2024.28190

Öz

Bu çalışmanın amacı, Ankara'nın en eski mahallelerinden birisi olan Kale Mahallesi'nde yaşayan Romanların demografik yapısını ve bu yapıyı etkileyen ekonomik ve sosyal özelliklerini ortaya koyarak politika öncelik alanlarını belirlemektir. Çalışmada kullanılan veriler, TÜBİTAK 1001 Programı kapsamında sağlanan mali destek ile gerçekleştirilen 122R016 nolu "Türkiye'deki Roman Nüfusun Demografik Bütünleşme ve Farklılaşma Düzeyleri ve Politika Öncelikleri" projesi kapsamında Kale Mahallesi'nde gerçekleştirilen ön deneme ve pilot çalışmalarından gelmektedir. Çalışmanın sonuçları, Kale Mahallesi'nde ortalama hane halkı büyüklüğünün 4,6 olduğuna; hanelerin %51'inin çekirdek aile olarak yaşadığına; dağılmış aile oranının %29 seviyesinde olduğuna işaret etmektedir. Nüfusunun %47'sinin 18 yaşından küçük çocuklardan oluştuğu mahallede, okula devam eden çocukların oranının yaşla birlikte hızla azaldığı ve genel eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, çocuk işçiliğinin ve çocuk evliliklerinin yaygın olduğu mahallede, ortalama ilk evlilik yaşı kadınlarda 17; erkeklerde ise 21'dir. Mahallede kadın başına ortalama olarak 4,2 çocuk düşmektedir. Bu bulgular, Kale Mahallesi'nin demografik dönüşüm sürecinin Türkiye'nin yaşadığı demografik dönüşüm sürecinden farklılaştığını; bu demografik verilerin Türkiye'nin 1980'li yıllarda sahip olduğu demografik yapı

* Bu makale, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde TÜBİTAK 1001 Programı kapsamında gerçekleştirilen 122R016 nolu "Türkiye'deki Roman Nüfusun Demografik Bütünleşme ve Farklılaşma Düzeyleri ve Politika Öncelikleri" adlı projeye dayandırılarak hazırlanmıştır.

** This article was prepared based on the project titled "The Demographic Integration and Differentials of Roma Population and Policy Priorities in Turkey" Project No: 122R016 and conducted within the scope of the TUBITAK 1001 Program.

ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Mahallenin demografik dönüşüm sürecinin gerisinde kalması mahalledeki yaygın yoksulluk ve mahalledeki Romanların, yaşamın hemen her alanında karşılaştıkları ayrımcılıklarla ilişkilendirilebilir.

Anahtar sözcükler: Roman nüfus, Demografi, Doğurganlık, Çocuk işçiliği, Çocuk evlilikler, Yoksulluk, Politika öncelik alanları, Kale Mahallesi, Ankara

Abstract

The aim of this study is to determine areas of policy priority by consideration of the demographic structure of the Roma living in the Kale Neighborhood, one of the oldest neighborhoods of Ankara. The economic and social characteristics of the area are also discussed. The data used in the study comes from the pre-test and pilot studies conducted in the Kale Neighborhood as part of Project No. 122R016: "Demographic Integration and Differentials of the Roma Population and Policy Priorities in Turkey", which was made possible by financial support from the TUBITAK 1001 Program. The results of the study show that the average household size in the Kale neighborhood is currently 4.6, and while 51% of households live as a nuclear family, 29% of families are broken in some way. In a neighborhood where 47% percent of population is under the age of 18, it is observed that the proportion of children who attend school decreases rapidly with age, and the general level of education is quite poor. In addition, in a neighborhood where child labor and child marriages are widespread, the average age of first-time marriage is 17 for women and 21 for men. There are an average of 4.2 children per woman in the neighborhood. These findings show that the Kale neighborhood is not typical of modern Turkey in terms of demographics, although it is comparable with the demographic structure of 1980s Turkey. It is seen that the failure of the neighborhood to keep up with the country can be associated with the widespread poverty of the district, as well as the discrimination that Roma people in the neighborhood face in almost every aspect of life.

Keywords: Roma population, Demography, Fertility, Child labour, Child marriage, Poverty, Policy priority areas, Castle neighborhood, Ankara

Giriş

Türkiye'deki nüfusları 500.000 ile 2.500.000 arasında olduğu tahmin edilen Romanlar, farklı isimlendirmelerle de olsa başta Marmara, Trakya, Ege ve Batı Karadeniz bölgeleri olmak üzere Türkiye'nin hemen her bölgesinde yaygın olarak yaşamaktadır (Kolukırık, 2008; Arus ve Arus, 2010). Türkiye'de yaşayan Roman nüfus arasında, konuştukları farklı dillerle (Rom, Dom, Lom gibi) isimlendirilen alt nüfus grupları bulunmaktadır. Romlar daha çok Trakya, İstanbul, Ege ve Batı Akdeniz'de; Lomlar Batı ve Doğu Karadeniz ile Kuzey Doğu Anadolu'da; Domlar ise daha çok Orta Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da yaşamaktadır. Arus ve Arus (2010) tarafından yapılan çalışmalarda Abdal olarak isimlendirilen ancak farklı kaynaklarda Teber, Melikli veya Aşiret olarak da anılan grubun ise daha çok Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerinde yaşadıkları görülmektedir. İç Anadolu bölgesinde yaşayan Romanlar daha çok, Ankara, Konya, Eskişehir ve Çankırı illerinde yoğunlaşırken, Ankara'da yaşayan Romanların önemli bir bölümü Altındağ ilçesine bağlı olan Kale ve Aktaş, Yenimahalle ilçesine bağlı Yahyalar ile Mamak ilçesine bağlı Demirlibağçe mahallelerinde yaşamaktadır

(Koç ve diğ., 2022). 2022 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre 4.218 kişinin yaşadığı Kale Mahallesi (TÜİK, 2023a), Ankara'nın tarihî merkezlerinden birisi olarak en eski mahalleleri arasında yer almaktadır. Kale Mahallesine adını veren Ankara Kalesi, diğer birçok kentin kalelerinden farklı şekilde, içinde insanların yaşamaya devam ettiği bir mekândır. Artar'a (2012) göre bölgede, pek çok tarihî kent merkezinde olduğu gibi yoksullaşma, değersizleşme, işlev kayıpları, koruma engelleri ve bir bütün olarak çöküntüleşme eğilimleri olduğu görülmektedir. Burada değersizleşme ve çöküntüleşme kavramları, kentin mekânsal, sosyal, fiziksel ve kültürel özelliklerinin değişmesine işaret ederek çok boyutlu bir şekilde ele alınırken (Ergönül, 2020), işlev kayıpları ve koruma ise kente ilişkin imar kararları ve kent merkezindeki kurumların kentin dış çeperlerine taşınması gibi planlama faaliyetleriyle ilişkilidir (Günel, 2006). Mahallenin canlandırılmasına yönelik olarak birçok plan yapılmış olmasına karşın, bu planların Hamamönü civarında ve Kale Mahallesi'nin ticari alanlarında yoğunlaştığı; Roman nüfusun yoğun olarak yaşadığı kale içi ve çevresine henüz sirayet etmediği görülmektedir (Atauz, 2004; Onur, 2018). Kent çalışmaları açısından bakıldığında, Ankara Kalesi'ni içine

alan Ankara'nın tarihi kent merkezinin tarihsel ve kültürel zenginliği, kentsel kimliğin korunması ve kültürel mirasın aktarımı bakımından oldukça değerli olup, Ankara Kalesi ve çevresi turizmin gelişmesine önemli bir katkı sağlayacak konumdadır (Hıdır ve diğ., 2019). Kentsel alanlardaki imar planları kapsamında kalenin ayrı bir tasarımla değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir (Sarioğlu, 2001).

Tarihsel olarak gayrimüslim nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir bölge olan iç kale ve çevresi; bu nüfusun mübadele yoluyla ülkeyi terk etmesi ve mahallenin giderek turistik bir cazibe merkezi olmasının bir sonucu olarak, 1920'li yıllardan itibaren Ankara merkezine yakın olmasına karşın kiralının ucuz olması nedeniyle Ankara'da yaşayan yoksulların ve göçmenlerin; zaman içinde de özellikle nüfus mübadelesi yoluyla Balkan ülkelerinden Türkiye'ye göç eden Romanlar ile Adapazarı ve Çanakkale'den Ankara'ya göç eden Romanların yerleştiği bir mahalle hâlini almıştır (Erendil ve Ulusoy, 2004; Bektaş ve Türkün, 2017; Şahin ve diğ., 2020). Mahalleye göç eden Romanların, yaptıkları sepetçilik, demircilik, elekçilik ve kalaycılık gibi mesleklerin mahalleye yakın olan ticari merkezlerle kurduğu güçlü bağlar, Romanların mahallede kalıcı olmasını sağlamış ve daha sonraki süreçte de Kale ve civarındaki iş imkânlarının fazla olması nedeniyle Romanların mahalleye göçünü sürekli hâle getirmiştir. Ancak zamanla mahallenin ticari önemini kaybetmesinin sonucu olarak meslek yapısının değişimiyle birlikte, Romanların yaptıkları işlerin mahalle için olan işlevi büyük ölçüde azalmıştır. Bu sürecin sonucunda, Romanların iç ve dış kaleyle olan ticari ve mesleki bağları zayıflamış ve Romanlar mahallenin ticari merkeziyle bağları zayıf olan daha iç kesimlerine göç etmek durumunda kalmışlardır (Şahin ve diğ., 2020). Kale Mahallesi'nde bulunan Roman Hakları Derneği'nin verilerine göre, günümüzde yaklaşık 1.000 haneden oluşan Kale Mahallesi'nde 450 Roman hanesi bulunmaktadır (Tutal, 2023).

Literatürde Kale Mahallesi'nde yaşayan Roman nüfusun demografik yapısını ortaya koyan çalışma bulunmamaktadır. Kale mahallesine ilişkin yapılan çalışmalar daha çok mahallenin kentsel ve mekânsal dönüşümüne ilişkin planlama sürecine, turizm kapsamında incelenmesine ve mahallenin soylulaştırılmasına (*gentrification*) ilişkindir (Artar, 2012; Artar, 2014; Onur, 2018; Caner, 2019; Bektaş, 2021). Kale Mahallesi'nin demografik yapısını tüm nüfus içerisinde etnik olarak azınlık durumunda bulunan ancak bu mahallede yoğun bir şekilde yaşayan Roman-

lar özelinde ortaya koymak, mahallenin politika öncelik alanlarını belirlemenin bir ön koşuludur. Mahallenin sosyodemografik yapısının ortaya konulmasıyla, hane halkı nüfusunun özellikleri, aile tipleri, doğurganlık ile evlilik durumu ve pratikleri gibi nüfus yapısını şekillendiren temel unsurlar belirlenecek ve bu unsurların doğru bir şekilde yorumlanmasıyla hedef nüfusa uygun politika ve stratejilerin geliştirilebilmesi mümkün olacaktır. Bununla birlikte çalışmanın tasarımı ve bulguları, Ankara'da farklı kentsel özelliklere ve sosyoekonomik yapıya sahip mahallelerde yaşayan ve etnik olarak azınlık durumunda bulunan diğer alt nüfus gruplarına yönelik yapılacak çalışmalar için de yol gösterici olacaktır. Bu bağlamda bu çalışmanın üç temel amacı bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla, (1) Kale Mahallesi'nin demografik yapısını ortaya koymak, (2) Bu demografik yapıdan yola çıkarak mahallenin özellikle sağlık, yoksulluk, eğitim ve istihdama yönelik politika öncelik alanlarını belirlemek, (3) Bu politika öncelik alanlarını, mahallenin demografik yapısının Türkiye'nin demografik yapısından farklılaşmasını mevcut istatistikler ışığında değerlendirerek sunmaktır.

Literatür Taraması

Romanların Avrupa'ya ve Osmanlı'ya Göçü

Romanların 11. yüzyıl başlarında Kuzey Hindistan'dan Bizans İmparatorluğu'na göçler yoluyla geldiği; daha sonra İran ve Kafkas ülkelerine doğru dağıldığı, 12. yüzyılda ise Anadolu coğrafyasına ve Avrupa'ya göç ettikleri bilinmektedir (Haijoff ve Mckee, 2000). Marsh (2008a) çalışmasında 11. yüzyıldan itibaren Romanların Bizans İmparatorluğu içindeki varlığını doğrularak; ilgili kaynaklarda Romanların fal bakan ve büyü yapan bir topluluk olarak tanımlandığını aktarmaktadır. Marsh (2008b) ile Haijoff ve Mckee (2000) çalışmalarında, göçlerle dünyanın dört bir yanına dağılan Romanların ana vatanlarının Kuzeybatı Hindistan olduğunu; burada yaşayan Romanların bir kısmının bilinmeyen nedenlerle 9. yüzyılda önce İran'a, ardından da Anadolu üzerinden Avrupa'nın çeşitli ülkelerine göç ettiklerini vurgulamaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun hem Rumeli hem de Anadolu topraklarında yer alan birçok yerleşim biriminde, Çingenelerin sosyoekonomik, kültürel ve mali açıdan yaşamalarını düzenleyen "Çingene Kanunnamesi" uyarınca çok sayıda Çingene'nin yaşadığı belirtilmektedir. Altunöz (2013) ve Dengeç (2021) çalışmalarında, Kıpti topluluklardan alınan vergilerden yola çıkarak yapılan hesapla-

malarda, Osmanlı İmparatorluğu'nda 1694-1695 döneminde 45.000 Çingene'nin yaşadığına işaret etmektedir. Romanlara, Osmanlı kayıtlarında ilk defa 1430 tarihli Bulgaristan'daki Nikopol Sancağı tımar defterinde rastlanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'na ait 1487-1489 yıllarına ait kayıtlara göre ise bugünkü Kırklareli, Gümülüne, Yanbolu, İpsala, Dimetoka, Keşan ve Çorlu'yu da içine alan Trakya bölgesinde Çingene Livası (Livâ-i Çingâne) oluşturulmuştur. Bu livada o tarihlerde 3.237 Roman hanesi bulunduğu belirtilmektedir.

Altınöz (2013) ve Karpat (1985) Avrupa'nın aksine Osmanlı Devleti'nde Romanlara genel anlamda daha hoşgörülü yaklaşıldığını belirtmektedir. Osmanlı'nın Avrupa'dan çekilmek durumunda kalmasıyla birlikte ise Balkanlar'daki Romanlar, hem "Çingene" hem de Müslüman ve "Türk casusu" oldukları gerekçesiyle daha çok baskıya maruz kalmışlardır. Daha geniş anlamıyla Balkan göçü, dış göç kurumu olarak da nitelendirilen iskân kurumu üzerinden dönemsel olarak ele alınmıştır (Erder, 2018, s. 145-196). Bu gelişmeler üzerine, Romanların Anadolu'ya göçleri başlamıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde Bulgaristan'dan, 1923 yılındaki Nüfus Mübadelesi ile de Yunanistan'dan Türkiye'ye büyük Roman göçleri olmuştur. Bu göçleri, daha sonraki yıllarda sırası ile 1927, 1933, 1935 ve 1936-1937 göçleri izlemiştir (Özkan, 2000; Altınöz, 2013; Özcan, 2014; Çelik, 2018).

Roman Nüfusun Coğrafi Dağılımı ve Sayısal Büyüklük

Bu çalışmanın odağında yer alan topluluk, literatürde farklı isimlerle anılmaktadır. Bu kapsamda en çok kullanılan isimlendirmeler sırasıyla "Roman" ya da "Çingene"dir. Bazı çalışmalarda söz konusu topluluğun isimlendirmesinde, tüm dünyada bilinirliği yüksek olduğu için "Çingene" tercih edilmekte; diğer bazı çalışmalarda ise "Çingene" ifadesinin çağrıştırdığı olumsuzluklar dikkate alınarak, daha nötr olduğu düşünülen "Roman" isimlendirmesi kullanılmaktadır (Parsova, 2018; Özer, 2019). Avrupa Birliği tarafından bu topluluğa ilişkin olarak hazırlanan dokümanlarda "Roman" ifadesi benimsenmiştir. Türkiye'de strateji belgesi gibi resmi dokümanlarda ya da sivil toplum kuruluşlarının dokümanlarında da "Roman" ifadesi kullanılmaktadır. Bu durumla ilişkili olarak, Londra'da 1971 yılında düzenlenen "Birinci Roman Kongresi"nde söz konusu topluluğu tanımlamak için "Roman" ifadesinin kullanılması kararlaştırılmıştır (Özateşler, 2014a; 2014b). Türkçede Ro-

manlar için yirmi kadar isimlendirme kullanılmaktadır. Yaptıkları geleneksel mesleklerle özdeşleştirilen Romanlar, "arabacı," "demirci," "kalaycı," "elekçi," "sepetçi" ve "çiçekçi" gibi meslek isimleriyle ya da Dom, Lom, Mitrip, Karaçi, Aşık, Poşa, Şopar gibi isimlerle de anılmaktadır (Eroğlu ve Atalan Helicke, 2020).

Türkiye'de Roman nüfusun sayısal büyüklüğü gibi tartışılan bir başka konu da Romanların coğrafi olarak nasıl dağıldığına ilişkindir. Konuşulan dil bazında yapılan bu ayrıma göre, Romlar, Romani dilini; Domlar Domari dilini; Lomlar da Lomavren dilini konuşmaktadır. Romlar yani Romani dilini konuşan Romanlar Türkiye'de çoğunluğu oluşturmaktadır (Roman Çalıştay Raporu, 2009). Arus ve Arus (2010), Romların daha çok Trakya, İstanbul, Ege ve Batı Akdeniz'de; Lomların Batı ve Doğu Karadeniz ile Kuzey Doğu Anadolu'da; Domların ise daha çok Orta Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da yaşadığına işaret etmektedir. Abdal olarak isimlendiren ancak farklı kaynaklarda Teber, Melikli veya Aşiret olarak da anılan grubun ise daha çok Akdeniz ve İç Anadolu'da yaşadıkları görülmektedir. Roman olmamakla birlikte Roman gibi yaşayanlar olarak da adlandırılan bu grubu diğer gruplardan ayıran temel unsur kendilerine ait bir dillerinin olmamasıdır (Karan, 2017; Şafak, 2022).

Roman nüfusa ilişkin bir başka tartışma konusu da, söz konusu dil gruplarının nüfus büyüklüğüne ilişkindir. Koç ve diğerleri (2022), Roman nüfusun %55'ini Romların; %25'ini Lomların; %15'ini Domların; geri kalan %5'ini ise Roman olmamakla birlikte Roman gibi yaşayanların oluşturduğu tahmininde bulunmuşlardır. Romanların çok büyük bir bölümünün Türkiye'nin batısında yaşadığına ilişkin bu bulgular, başka çalışmalardaki bu yönde bulgularla uyum içindedir (Kolukırık, 2008; Koç, ve diğ., 2011). Bugün Avrupa'da, büyük çoğunluğu Doğu Avrupa ve Balkanlarda olmak üzere yaklaşık 10-12 milyon dolayında Romanın yaşadığı tahmin edilmektedir (Avrupa Birliği Delegasyonu, 2022). Türkiye topraklarında yaşayan Romanların sayısı, tarihsel süreçte üzerinde en çok spekülasyonu yapılan konu olmuştur. Farklı çalışmalarda, günümüzde Türkiye'de 500.000 ile 2.500.000 arasında bir Roman nüfusu olduğu belirtilmektedir. Türkiye'deki Roman nüfusun büyüklüğü Özateşler (2014a) ve Roman Çalıştay Raporu (2009) tarafından 500.000; Arayıcı (2008) tarafından 540.000; Aisa ve diğerleri (2017) tarafından 1.900.000; Arus ve Arus (2010) tarafından hazırlanan Buçuk Belgeseli'nde ise 2.500.000 olarak verilmektedir.

Romanlara İlişkin Sosyal İçerme Faaliyetleri

Başta Avrupa Birliği, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler'in farklı kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere desteklenen *Decade of Roma Inclusion* (Roman Katılımının On Yılı) (2005-2015) olarak bilinen girişim, özellikle Orta ve Doğu Avrupa'da Romanlara yönelik ayrımcılıkla mücadele ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Avrupa Konseyi tarafından yayımlanan *Human Rights of Roma and Travelers in Europe* (Avrupa'daki Romanların ve Gezginlerin İnsan Hakları) isimli raporda, Avrupa Birliği'ne tam üye olacak ülkelerde Romanların genel durumları açık olarak dile getirilerek, Romanların kültürel çeşitliliğine de katkıda bulunarak yaşadıkları ülkelerde durumlarının düzeltilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Türkiye, adı 2020 yılında *Roma Integration* (Roman Entegrasyonu) olarak değiştirilen bu girişimin içinde yer almamakla birlikte, Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde olan bir ülke olarak Avrupa'daki bu gelişmelerin dışında da kalmamıştır.

2009 yılında İstanbul'da 36 ilden gelen 120 Roman temsilcinin katılımıyla düzenlenen Roman çalıştayında gündeme getirilen sorun, talep ve hassasiyetler; her türlü dışlanma ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, sosyoekonomik sorunların giderilmesi, hukuki mevzuatın iyileştirilerek eşit vatandaşlık ilkesinin pekiştirilmesi, çocukların eğitim ve öğretimle geleceğe hazırlanması üst başlıkları çerçevesinde şekillenmiştir. Çalıştayda ayrıca, Türkiye'deki Romanlar hakkında daha fazla bilgi edinebilmek; bu gruba yönelik stratejilerin veriye dayalı olarak belirlenmesi amacıyla araştırmalar yapılması da önerilmiştir (Roman Çalıştay Raporu, 2009).

Romanlar hakkında araştırmalar yapılarak veri temelli politikalar geliştirilmesine yönelik ilk adım, 2015 yılında başlanan ve Avrupa Birliği'nin mali desteği ile yürütülen SİROMA projesi olmuştur. SİROMA projesi kapsamında her bakanlık, kendi sorumluluk alanına giren konularda sosyal içermenin sağlanması için birçok alt proje gerçekleştirmiştir. Proje çalışmalarıyla eş zamanlı olarak 2016-2021 dönemini içeren "*Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi*" hazırlanarak Romanlar için yapılacak sosyal içerme faaliyetlerinin somut ve kurumsal adımları planlanmıştır. Kısaca *Roman Strateji Belgesi* olarak isimlendirilen bu dokümanda eğitim, istihdam, barınma, sağlık ve sosyal hizmet ve sosyal yardımlar temel politi-

ka alanları olarak belirlenmiş ve her bir politika alanına ilişkin strateji ve hedefler ile izleme değerlendirme faaliyetleri yer almıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016). Daha sonraki dönemde ise Roman Strateji Belgesi'nde taahhüt edilen faaliyetlerin ne ölçüde gerçekleştirildiğini denetleyen bir mekanizma öngören "*Ulusal Roman Stratejisi İçin Güçlü Bir İzleme, Değerlendirme ve Koordinasyon Mekanizmasının Kurulması Projesi*" 24 aylık bir proje olarak tasarlanmış ve Temmuz 2020'de uygulamaya geçmiştir. Bu projenin amacı, Ulusal Roman Strateji Belgesi'nin uygulanmasını desteklemek, verimli bir şekilde izlenmesini ve değerlendirilmesini temin etmek, ilgili kurumlar arasında iletişimi tesis etmek olarak belirlenmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2022). Daha sonra Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023) tarafından 2023-2030 yılları için hazırlanan Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi'nin 2023-2025 dönemi için hazırlanan I. Aşama Eylem Planı'nda ise ilk strateji belgesinde olduğu gibi, eğitim, istihdam, barınma, sağlık ve sosyal hizmet ve sosyal yardım alanlarında stratejik amaç ve hedefler belirlenerek bunlar göstergelere dönüştürülmüş ve sorumlu kuruluşlar belirlenmiştir.

Romanların Demografik, Ekonomik ve Sosyal Yapısına İlişkin Çalışmalar

Romanların demografik özelliklerine ilişkin olarak yurt dışında özellikle de Avrupa'da çok sayıda çalışma yapılmış olmasına karşın, Türkiye'de Romanların demografik durumuna ilişkin veri olmadığı için bu konuda yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Bunun tek istisnası, birincil nicel veriden çok nitel görüşmelere ve gözlemlere dayalı olarak Özkan (2006) tarafından yazılan ve Türkiye'de Romanların evlenme biçimlerini ele alan çalışmadır. Bu çalışmaya göre, Roman kadınlar için 13-17 yaşlarında, Roman erkekler arasında ise 15-19 yaşlarında başlayan evliliğe Romanlar tarafından önemli bir sosyal anlam atfedilmektedir. Kolukırık (2006) çalışmasında, İzmir'de yaşayan Romanların daha çok kendi aralarında evlendiklerine ve aile büyüklüğünün 3-4 kişiden oluştuğuna; Fırat (2016) ise Malatya'da yaşayan Romanlar arasında erken evliliklerin yaygınlığına değinmiştir. Kolukırık ve Toktaş (2007), Romanların siyasal katılım ve örgütlenme durumlarını ele aldıkları çalışmalarında, Romanların nüfus büyüklüğü ve dağılımına ilişkin tahminlerin yanında, ortalama aile büyüklüğünün 3-4 kişiden oluştuğuna işaret etmiştir. Kolukırık (2008) çalışmasında, Domari, Romani ve Lomavren konuşan Roman gruplarının coğrafi dağılımına değinirken, Taylan (2016) ise Roman kadınların

yarısının 18 yaşından önce evlendiğine dikkat çekmiştir. Çuhadar (2020) tarafından Edirne'de yapılan çalışmada ise Roman çocukların eğitimde karşılaştıkları ayrımcılığa vurgu yapılırken, Roman nüfusun çok çocuklu nüfus yapısına da değinilmiştir. Oprisan (2014) tarafından Hatay, Diyarbakır, İzmir, Artvin ve Gaziantep'te yapılan çalışmada ise Romanların %40'ının 4 ve daha fazla çocuk sahibi olduklarına ve Romanlar arasında akraba evliliğinin yaygınlığına dikkat çekilmektedir. Ayrıca, Çaha ve Altınkoz (2021) Romanlar arasında grup içinde evliliklerin yaygınlığını kendi kültürel ve folklorik değerlerine ve alışkanlıklarına bağlı olmalarıyla, dış dünyaya açıldıklarında karşılaştıkları ayrımcılıklarla ve hanenin eğitim ve gelir düzeyi gibi sosyoekonomik faktörler ile açıklamışlardır. İlgili çalışmada grup dışında evlenme oranlarıyla eğitim düzeyi arasında bulunan pozitif yönlü ilişki, Romanların eğitime katılmaları ve karma evlilikler yapmalarıyla asimilasyon süreçlerine dâhil olduklarını akla getirmektedir.

Türkiye'deki Romanlara ilişkin olan demografik özelliklerini içine alan ancak başka alanları da kapsayan birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Çuhadar (2021) tarafından Balıkesir/Gömeç, Hatay/Kırıkhan, Edirne, Gaziantep, İzmir/Dikili, Samsun ve Tekirdağ/Muratlı'da yapılan çalışmada, pandemi döneminde okulların kapanmasının Roman çocukların okuldan uzaklaşma sürecini hızlandırdığına ve bu çocukların çalışma yaşamına girdiklerine dikkat çekilmektedir. Özellikle tüm dünyada etkisi hissedilen pandemi sürecinde ülkelerin karantina uygulamaları ile eğitim ilişkisini inceleyen pek çok çalışma, Roman çocukların okullaşma oranlarının daha da düştüğünü ortaya koymaktadır (Velicu ve diğ., 2022; Riddel, 2022). Karan (2017) ve ECRI (2009) tarafından hazırlanan raporlarda ise Romanların gelir, istihdam, barınma ve sosyal yardımlar alanında yaşadıkları sorunlar yanında, özellikle Roman çocukların ev içi ve dışı emeklerine olan gereksinim nedeniyle okul yaşamından uzak kaldıklarına vurgu yapılmakta ve Roman çocukların okula devamlarında okul yemeği uygulamasının önemine vurgu yapılmaktadır. ECRI (2009) raporunda ise yine benzer şekilde Türkiye'deki Romanların yaşamın her alanında ayrımcılığa uğradıklarına, özellikle de Roman çocukların bu ayrımcılık nedeniyle eğitim sürecinden uzaklaşmalarına işaret edilmektedir. Adıgüzel (2020), Türkiye'deki Romanların eğitim hizmetlerine erişimlerine Avrupa'da yaşayan Romanların oldukça gerisinde olduğuna dikkat çekilerek, okur-yazarlık seviyeleri oldukça

düşük olan Romanların çok büyük bir bölümünün kadınlardan oluştuğuna vurgu yapılmaktadır. Çalışmada ayrıca, Romanların karşılaştıkları önyargılar ve ayrımcı muamelelerin önüne geçebilmek için Roman çocukların okullaşma oranının artırılması gerektiği ifade edilmektedir. Cerit ve Porsuk (2020) tarafından Kırklareli'ndeki Roman çocukların okullaşma oranı ve okula devamın önündeki engelleri tespit etmek ve çözüm önerileri sunmak amacıyla gerçekleştirilen çalışmada, gelir sahibi ya da sosyal yardım alan Roman hanelerde bile Roman çocukların okula devam etmelerinde, dışlanma nedeniyle önemli sorunlar tespit edilmiştir.

Çetin (2017) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise Romanların sosyal ve ekonomik hayatta ayrımcılık ve dışlanmayla karşı karşıya kaldıkları, bu durumun eğitim, sağlık, istihdam ve barınma koşullarını olumsuz etkilediğine; çift yönlü bir sosyal dönüşüme gidilmesi gerektiğine, eğitimde ayrımcılıkla mücadele konusunun müfredatta girmesine vurgu yapılmıştır. Aşkın (2017) tarafından İzmir'de yaşayan Romanlar üzerine yapılan çalışmada, genel eğitim düzeyi çok düşük olan Romanların geçimlerini sepetçilik, panayırçılık (lunaparkçılık), kalaycılık, bohçacılık, atık toplayıcılığı veya mevsimlik tarım işçiliği yaparak sağladıkları belirtilmekte; mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelerde erkek ve özellikle de kız çocuklarının eğitim sürecinden uzak kaldığına işaret edilmektedir. Bu çalışmada ayrıca, Romanların istihdam piyasasında ancak nitelsiz, düşük vasıflı, sosyal güvenceden yoksun, düzensiz işlerde düşük ücret karşılığında yer alabildiğine vurgu yapılmaktadır. Edirne'deki Çavuşbey Mahallesi'ndeki Roman kadınların işgücü piyasasında karşılaştıkları ayrımcılığı ele alan çalışmada, Fazla (2020), Roman kadınların hem kadın hem Roman olmanın çifte dezavantajı altında daha çok ev ve apartman temizliği, bulaşıkçılık, reyon görevliliği, tezgâhtarlık, kasiyerlik ve tekstil işçiliği gibi vasıfsız işlerde çalıştıklarını; bu kadınların dörtte üçünün işyerinde ayrımcılığa uğradıklarını; işyerinde olumsuz bir durumdan sorumlu tutulduklarını ortaya koymuştur.

Akkan ve diğerleri (2011) Erzurum, Samsun, İzmir (Bergama), Konya, İstanbul (Ataşehir) ve Hatay'da gerçekleştirdikleri çalışmalarında, dışlanmanın Roman hâlleri üzerinde durarak, Romanların yaşadıkları mahallelerin suçla ilişkilendirildiğine; mekânsal damgalanmanın işgücü piyasasına girişte ayrımcılığı artırdığına; kentsel dönüşüm sürecinin Romanları kentin çeperlerine ittiğine; kentsel dönüşüm süreci ile gecekondu mahallelerinden

ayrılmak zorunda kalan Romanların at arabacılığı ve atık toplayıcılığı gibi işleri terk ettiklerine; Romanların çalıştığı işlerin sigortasız ve güvencesiz olduğu kadar ağır çalışma koşullarının yanı sıra ciddi sağlık sorunlarına yol açacak türden işler olduğuna; Roman çocukların okul terk oranının yüksek olduğuna; Roman çocukların ekonomik sıkıntılar nedeniyle eğitim hayatından koparak çocuk yaşta çalışmak zorunda kaldıkları ya da erken yaşta evlendiklerine vurgu yapmaktadır. Uğurlu (2013) tarafından İzmit'te yaşayan Romanlar üzerine yapılan bir başka çalışmada ise Romanların eğitim seviyesinin ve istihdam oranlarının düşük olması nedeniyle toplumdaki dışlandıkları; eğitim düzeyinin düşüklüğünün istihdam piyasasına giriş ve nitelikli işlerde çalışmalarının önünde bir engel oluşturduğu; bu durumun da Roman çocukların da ebeveynleri gibi düşük eğitim seviyesine sahip olmasına neden olduğu ifade edilmiştir. Bu çalışmada, kentsel dönüşüme uğrayan mahallelerdeki Romanların kent merkezinin dışında yeni gecekondular veya barakalar inşa ederek buralara yerleştikleri ve dolayısıyla sağlıksız konutların yalnızca yerinin değiştiği sayısında herhangi bir değişiklik olmadığı hususlarına vurgu yapılmaktadır.

Roman nüfusun yoğun olduğu Avrupa ülkelerinde bu nüfusun demografik bütünleşmesine ilişkin çok sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasında en çok Roman nüfusu (1.850.000) barındıran ülke olan Romanya'da yapılan bir çalışmada (Preda, 2010), Roman nüfusun doğurganlık ve bebek ölüm seviyesinin daha yüksek; ilk evlenme yaşının ise daha düşük olduğunu gösterilmiştir; Romanlar arasında geniş aile yaygınlığı daha yüksek olduğuna vurgu yapılmıştır. Macaristan, Slovakya, Romanya ve Sırbistan'da yaşayan Romanların doğurganlık seviyelerine odaklanan bir başka çalışmada (Szabó ve diğ., 2021) ise Roman nüfus arasında da doğurganlık hızının düşme eğiliminde olduğu ancak hâlen doğurganlık hızının ülke genelinin üzerinde olduğu gösterilmiştir. İtalya'daki Romanlar üzerine yapılan bir başka demografik çalışmada, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, İtalya'daki Roman kadınlar arasında da erken evlenmenin ve yüksek doğurganlık seviyesinin (ortalama çocuk sayısı 3 veya daha fazla) yaygın olduğu bulunmuştur (Baldoni ve diğ., 2013). İspanya'da yaşayan Romanların doğurganlık seviyelerinin yüksek olmasının nedenlerinin araştırıldığı bir çalışmada (Aisa ve diğ., 2017), ülke genelinde gözlenen doğurganlık seviyesindeki azalmasının Roman nüfusta gözlenmemesinin nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bul-

guları, Romanlar arasında görülen güçlü aile bağlarının ve geniş aile yapısının ve özellikle ailenin hâlen bir ekonomik faaliyet birimi olarak görülmesinin çocuğa olan talebi artırdığını göstermektedir. Durst (2002) tarafından Macaristan'da gerçekleştirilen çalışmada, İspanya'daki çalışmanın sonuçlarına benzer şekilde, Romanların çok çocuk sahibi olmalarının arkasında yatan temel motivasyonun yoksullukla mücadele olduğu ortaya konulmuştur.

Bulgaristan'daki Roman nüfusun gelecekteki büyüklüğünü tahmin etmeyi amaçlayan bir çalışmada (Ilieva ve Kazakov, 2019), Bulgaristan'ın nüfusu azalma eğilimindeyken Roman nüfusun artmaya devam ettiğine vurgu yapılmıştır. Benzer bir bulgu, Slovakya'da yapılmış bir başka çalışmada da ortaya konulmuştur (Vaňo, 2002). Sırbistan'da yapılan bir çalışmada ise Romanlar arasında doğurganlık seviyesinin ve erkek çocuk tercihinin yüksekliğinin nedenleri incelenmiştir (Battaglia ve diğ., 2021). Koç ve Eryurt (2016) çalışmalarında, UNICEF desteği ile gerçekleştirilen Çok Göstergeli Küme Araştırması (MICS) verilerini kullanarak beş Doğu Avrupa ülkesindeki (Sırbistan, Kosova, Bosna Hersek, Karadağ ve Makedonya) Roman çocukların erken çocukluk gelişiminin dört bileşeni olan okuryazarlık-sayısal beceri, fiziksel gelişim, sosyal-duygusal gelişim ve öğrenme alanlarındaki gelişimlerinin bu ülkelerde yaşayan tüm çocuk nüfusuna göre belirgin bir şekilde daha düşük düzeyde olduğu gösterilmiştir.

Tüm toplumların yüksek doğurganlık ve ölümlülük hızlarının zaman içerisinde düşüşe geçeceğini açıklayan demografik dönüşüm teorisi (Notestein, 1953), Türkiye'deki tarihsel olarak değişen ve dönüşen demografik davranışları (doğurganlık, aile planlaması, anne çocuk sağlığı ve beş yaş altı ölümler gibi) anlamada yol gösterici olmaktadır (Koç ve diğ., 2010). Bu nedenle hem tüm nüfusu hem göçmenler, etnik gruplar, kırılman nüfuslar ve yoksul kesimler gibi alt nüfus gruplarını hedefleyen demografik çalışmalar, demografik dönüşüm kuramından bağımsız ele alınmamaktadır. Örneğin, Saraç ve Koç (2021), buradan yola çıkarak göçmen nüfusun zaman içinde yaşadıkları ülkenin demografik davranışlarına adaptasyonu üzerinde durmuştur.

Veri Kaynağı ve Yöntem

Bu çalışmanın veri kaynağını, TÜBİTAK 1001 Programı kapsamında desteklenen 122R016 nolu "Türkiye'deki Roman Nüfusun Demografik Bütünleşme ve Farklaş-

ma Düzeyleri ve Politika Öncelikleri"¹ projesinin soru kâğıtlarının ön denemesi sırasında yapılan görüşmeler ve saha çalışmasının hemen öncesinde saha eğitiminin bir parçası olarak gerçekleştirilen pilot çalışması kapsamında yapılan görüşmeler oluşturmaktadır. Basılı soru kâğıtları (PAPI-Paper and Pen Interviewing) ile gerçekleştirilen ön deneme çalışması, 25-26 Mart 2023 tarihlerinde; tablet ortamındaki soru kâğıtları (CAPI-Computer-Assisted Personal Interviewing) ile gerçekleştirilen pilot çalışma ise 17 Mayıs 2023 tarihinde yapılmıştır. Ön deneme çalışması, proje ekibini oluşturan proje yürütücüsü, 3 araştırmacı ve 4 bursiyer tarafından; pilot çalışma ise saha eğitimine katılan her birinde 1 ekip başkanı, 1 ölçümcü, 6 görüşmeci ve 1 şoför bulunan 4 ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, Kale mahallesindeki Roman haneler yoğun bir şekilde buldukları sokakların başından başlanarak tarama faaliyeti ile listelenmiştir. Böylelikle, mahalledeki Roman olmayan hane halkları dışarıda tutulmuştur. Sonrasında ise listelenen 40 Roman hane arasından görüşme yapılması gereken Roman haneler belirlenmiştir.

Ön deneme ve pilot çalışma sırasında Kale mahallesindeki toplam 450 haneden 88 hane ziyaret edilmiş bu hanelerde 73 hane halkı ile görüşme yapılmış ve bu hanelerde yaşayan 362 hane halkı üyesi hakkında Hane Halkı Soru Kâğıdı aracılığıyla bilgi toplanmıştır. Bu kapsamda, hane halkı üyelerinin sosyodemografik özellikleri, yaşadıkları konutların özellikleri ve hane halkı üyelerinin yaşamın farklı alanlarında karşılaştıkları ayrımcılıklar üzerine veriler toplanmıştır. Hane halkı soru kâğıdının bir diğer amacı, hanede görüşmeye uygun olan 15-49 yaş aralığındaki kadınları belirlemektir. Kale Mahallesi'nde 450 Roman hanesi olduğu düşünüldüğünde, ön deneme ve pilot çalışma sırasında Roman hanelerinin %16'sı ile görüşüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu hanelerde yaşayan üreme çağındaki (15-49 yaş grubu) 69 kadın ile Kadın Soru Kâğıdı aracılığıyla görüşülerek bilgi toplanmıştır. Bu soru kâğıdı ile, kadınların temel özellikleri, göç durumu, evlilik durumu ve evliliğe ilişkin tutumlar, gebelik ve doğurganlık, gebeliği önleyici yöntemler, doğurganlık tercihleri, anne ve çocuk sağlığı, erken çocukluk gelişimi, kadının çalışması, eş ile ilgili temel bilgiler, sosyal ilişkiler ve kadının statüsü konularında ayrıntılı veriler toplanmıştır.

Saha çalışması sonunda, hane halkı cevaplama oranı %88, kadın cevaplama oranı ise %73 olarak hesaplanmıştır. Görüşme yapılan hanelerde, hane halkı görüşmeleri ortalama olarak 16 dakika, kadın görüşmeleri ise 34 dakika sürmüştür.

Romanların ulaşılması ve görüşülmesi zor bir grup (hard-to-reach population) olduğu dikkate alınarak (Wallengen, 2020; Robinson, Oluboyede, Vale ve Olariu, 2022), Kale mahallesindeki görüşmelerde kolaylaştırıcı olarak Roman kanaat önderlerinin desteği alınmıştır. Yüzde dağılım tabloları ile ortalama, ortanca ve hız göstergelerini elde etmek için yapılan betimsel analizlere dayanan bu çalışmanın verileri, hem Hane halkı Soru Kâğıdı hem de Kadın Soru Kâğıdı aracılığıyla toplanan verilerden gelmektedir. Çalışmada kullanılan analiz birimleri, hane halkı temelinde yapılan analizler için Roman hane halkı, hane halkı üyeleri temelinde yapılan analizler için analize uygun yaşlardaki Roman hane halkı üyeleri ve kadın bazında yapılan analizlerde ise üreme çağındaki (15-49 yaş) Roman kadınlardır.

Bu çalışma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan ilki ön deneme aşamasında E-35853172-604-00002335384 sayısı ile; ikincisi de pilot çalışma ve asıl saha çalışması aşamasında olmak üzere E-35853172-050-00002803949 sayısı ile etik onay alınmıştır. Saha çalışması sırasında araştırmacılar etik ilkelere uygun olarak çalışmışlar; hane halkı görüşmesi öncesinde ve kadın görüşmesi öncesinde araştırmaya katılan kişilerden "Bilgiledirilmiş Onam Formu" aracılığı ile onaylarını almışlardır.

Bulgular

Bu bölümde, Kale Mahallesi'nde yapılan hane halkı ve kadın görüşmelerinden elde edilen verilerin analizleri sonucundaki çalışma bulguları sunulmaktadır. Bu kapsamda, sırasıyla Kale Mahallesi'ndeki Roman hane halkı büyüklüğü ile toplam doğurganlık hızı, Roman nüfusun yaş yapısı, aile kompozisyonu, Roman kadın ve erkeklerin medeni durumları ve evlenme yaşları, Roman evliliklerinin kuruluşuna ilişkin bazı özellikler, Roman çocukların okullaşma oranları ve çocuk işçiliği, Romanların ev sahipliği durumu ve yaşadıkları konuttaki oda sayısı, maddi durumlarından memnuniyet düzeyleri ve sosyal yardım alma durumları ile Roman hane halkı üyelerinin

1 Bu çalışma kapsamında, Türkiye'deki Roman Nüfusun Demografik Bütünleşme ve Farklılaşma Düzeyleri ve Politika Öncelikleri araştırmasının ön deneme ve pilot saha çalışmalarını kapsayan bölümü için kısaltılmış isim olarak RNDP 2023 kullanılacaktır.

ayrımcılığa uğrama durumları betimsel tablolar aracılığıyla sunulmaktadır.

Hane Halkı Büyüklüğü ve Doğurganlık

Kale Mahallesi'nde yaşayan Romanlar arasında sadece bir kişiden oluşan hanelerin oranı %4 seviyesindeyken, 2-3 kişilik hanelerin oranı %25 seviyesine çıkmaktadır. Dört kişiden oluşan hanelerin oranı %21; beş kişiden oluşan hanelerin oranı %16; 6 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerin oranı ise %34,2'dir. Bu bulgularla tutarlı olarak, Kale mahallesindeki Roman nüfusunun ortalama hane halkı büyüklüğü 4,6 kişi; kadın başına düşen doğum sayısı, yani toplam doğurganlık hızı da 4,2 doğum olarak bulunmuştur (Tablo 1).

Yaş Yapısı

Kale Mahallesi'nde yaşayan Roman nüfusunun %47'sinin 18 yaşının altındaki çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Mahalledeki Roman nüfusunun %48'i yetişkin (18-64 yaş) iken, sadece %5'i 65 yaş ve üzerindedir. 18-24 yaş grubundaki nüfusun oranı 14,2; 25-44 yaş grubundaki nüfu-

sun oranı 16,7; 45-64 yaş grubundaki nüfusun oranı ise 17,3'tür. Yaşlı nüfus oranının düşüklüğü ve çocuk nüfus oranının yüksekliliği temel olarak bu nüfusun yüksek doğurganlık seviyesine sahip olması ile ilişkili görünmektedir. Bu yaş yapısının bir sonucu olarak, Kale mahallesindeki Roman nüfusunun ortanca yaşı 17,8'dir (Tablo 2).

Aile Tipleri

Kale Mahallesi'nde yaşayan Roman nüfusunun %51'inin çocuklu ya da çocuksuz çekirdek aile içinde yaşadığı görülmektedir. %21'i geniş aileye sahip olan Roman hane halklarının, %29'u da dağılmış aile olarak yaşamaktadır. Çekirdek aile yapısının çok önemli bir bölümü, (%45) çocuklu çekirdek ailedir. Bu aile yapısı içinde, özellikle 3 ve daha fazla çocuklu çekirdek aileler oldukça yaygındır. Geniş aileye bakıldığında, bu ailelerin oldukça önemli bir bölümünün (%16) çekirdek aileye eklenmiş bir dağılmış aile biriminden oluşan geçici geniş ailelerden oluştuğu görülmektedir. Kale Mahallesi'ndeki Romanlar arasında birden çok evlilik biriminden oluşan ataterkil geniş ailenin çok yaygın olmadığı (%4) saptanmıştır. Roman

Tablo 1. Kale Mahallesi'ndeki Roman Nüfusunun Hane Halkı Büyüklüğünün Yüzde Dağılımı ve Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü ve Doğurganlık Düzeyi, RNDP 2023

Değişkenler	Yüzde/ Ortalama/Hız
Hane halkı büyüklüğü	
1	4,1
2	12,3
3	12,3
4	20,5
5	16,4
6 ve +	34,2
Ortalama hane halkı büyüklüğü ¹	4,6
Toplam Doğurganlık Hızı ²	4,2

Kaynak: RNDP (2023) verisinden faydalanılarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

¹Ortalama hane halkı büyüklüğü, genellikle o hanede yaşadığı beyan edilen toplam hane halkı üyesi sayısının (De Jure nüfus büyüklüğü) toplam hane halkı sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

²Toplam doğurganlık hızı (TDH) kadınların doğurganlık dönemleri (15-49 yaş) boyunca, yaşa özel doğurganlık hızlarının geçerli olması durumunda doğuracakları toplam çocuk sayısıdır. Yaşa özel doğurganlık hızı ise belirli bir yaş grubundaki her 1.000 kadına düşen doğum sayısını ifade eder (HÜNEE, 2014).

Tablo 2. Kale Mahallesi'ndeki Roman Nüfusunun Geniş Yaş Gruplarına Göre Yüzde Dağılımı ve Ortanca Yaşı, RNDP 2023

Değişkenler	Yüzde/Ortanca
Yaş yapısı	
Çocuk nüfus oranı (<18 yaş)	47,2
Yetişkin nüfus (18-64)	48,2
18-24	14,2
25-44	16,7
45-64	17,3
Yaşlı nüfus (>64)	4,6
65-74	3,4
>75	1,2
Ortanca yaş ¹	17,8

Kaynak: RNDP (2023) verisinden faydalanılarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

¹Kale Mahallesi'ndeki Roman nüfusunun yarısının 17,8 yaşından küçük, diğer yarısının ise 17,8 yaşından büyük olduğunu ifade eder.

hane halklarının yaklaşık üçte birini oluşturan dağılmış aileler içinde boşanma, eşin ölmesi, göç ve kurumsal nüfusa dahil olma sonucu oluşan tek ebeveynli ailelerin oldukça yaygın (%14) olduğu görülmektedir. Aralarında akrabalık bağı bulunmadan bir arada yaşayan diğer dağılmış ailelerin oranının %11 seviyesinde olduğu dikkati çekmektedir (Tablo 3).

Medeni Durum, İlk Evlilik Yaşı ve Çocuk Evlilikleri

Kale Mahallesi'nde yaşayan 12 yaşının üzerindeki Roman nüfusun medeni durumuna bakıldığında, kadın nüfus arasında eşi ölmüş ve boşanmış olanların oranlarının (sırasıyla %5 ve %6) erkek nüfusa göre (sırasıyla %2 ve %4) daha yüksek olduğu görülmektedir. 15-49 yaş aralığında olup en az bir kez evlenmiş Roman kadınlar arasında 16,9 olan ortalama ilk evlenme yaşı, bu kadınların eşleri arasında 20,7'dir. Uluslararası çocuk evlilikleri tanımına göre, bu evliliklerin yaygınlığı belirlenirken 20-24 yaş grubundaki kişilerin 18 yaşından önceki evlilikleri esas alınmaktadır (UNICEF, 2023). Roman kadınlar arasında %71 seviyesine kadar çıkan 18 yaşından önce gerçekleşen evliliklerin (çocuk evlilikler) yaygınlığının Roman erkekler arasında da oldukça yüksek seviyede (%35) olduğu görülmektedir. Üstelik, Roman erkeklerin %5'i; Roman kadınların ise %14'ü 15 yaşından önce evlenmektedir (Tablo 4).

Tablo 3. Kale Mahallesi'ndeki Romanların Aile Tiplerine Göre Yüzde Dağılımı, RNDP 2023

Aile Tipi	Yüzde
Çekirdek aile	50,7
Çocuksuz çekirdek	5,5
Çocuklu çekirdek	45,2
Geniş aile	20,5
Geçici geniş	16,4
Ataerkil geniş	4,1
Dağılmış aile	28,8
Tek kişilik	4,1
Tek ebeveynli	13,7
Diğer dağılmış	11,0

Kaynak: RNDP (2023) verisinden faydalanılarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Roman Evliliklerinin Kuruluşuna İlişkin Özellikler

Kale Mahallesi'nde yaşayan Roman kadınlar tarafından yapılan evliliklerin %63'ünde hem resmî hem de dinî nikâhın kıyılmış olduğu; %2'sinde sadece resmî nikâhın olduğu; %28'inde ise sadece dinî nikâhın bulunduğu görülmektedir. Kendilerini evli olarak beyan eden Roman kadınların %7'sinde ise ne resmî ne de dinî nikâh bulunmaktadır (Tablo 5).

Kale Mahallesi'nde yaşayan Roman kadınların evliliklerinin %65'inde başlık parası ödenmiştir. Bu evliliklerin %32'sine aileler karar verirken, %45'ine çiftlerin kendilerinin karar verdiği görülmektedir. Ayrıca, bu evliliklerin %23'ü kaçma-kaçırılma biçiminde gerçekleşmiştir. Ailelerin karar verdiği evliliklerin çoğunluğunda (%58) kadının rızası alınmıştır. Ancak bu evliliklerin önemli bir bölümünde (%42) kadının rızasının alınmadığı görülmektedir. Roman kadınların %15'i birinci kuzenleriyle; diğer %20'si de daha uzak akrabalarıyla evlenmektedir (Tablo 5).

Evliliğin kuruluşuna ilişkin özellikler evlilik süresi ile birlikte incelendiğinde, 10 yıl ve daha önce evlenen Roman kadınların evliliklerinde sadece dinî nikâh oranı ile başlık parası uygulamasının, evliliğe aileler tarafından karar vermenin, kaçma-kaçırılma yoluyla evlenmenin ve özel-

Tablo 4. Kale Mahallesi'ndeki Roman Kadın ve Erkeklerin Medeni Durumlarının Yüzde Dağılımı ve Evlenme Yaşı, RNDP 2023

Değişkenler	Erkek	Kadın
Medeni durum		
Hiç evlenmemiş	49,0	47,0
Evli	45,0	41,4
Dul	2,0	5,4
Boşanmış	4,0	6,2
İlk evlilik yaşı	16,9	20,7
Çocuk evliliklerin yaygınlığı (20-24 yaşında olup 18 yaşından önce evlenenler)		
15 yaşına kadar evlenenler	5,1	14,3
18 yaşına kadar evlenenler	34,9	71,4

Kaynak: RNDP (2023) verisinden faydalanılarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

likle birinci kuzenler ile evlenmenin 0-9 yıl önce evlenen Roman kadınların evliliklerine göre daha yaygın olduğu görülmektedir.

Roman Çocukların Okullaşma Oranları ve Çocuk İşçiliği

Kale Mahallesi'nde yaşayan 6 yaş ve üzerindeki Roman erkek çocukların %2'si; kız çocukların ise %7'si hiç okula gitmemiştir. Okula başlayan Roman çocukların 6-9 yaşındaki okullaşma oranları %100 olmasına karşın, 10-13 yaşında bu oranın erkek çocuklarda %87'ye; kız çocuklarda ise %93'e gerilediği görülmektedir. Lise çağına gelen erkek çocuklarda okullaşma oranı %23'e; kız çocuklarında ise %28'e kadar azalmaktadır. 17 yaşından sonra ise hem erkek hem de kız çocuklarda okullaşma oranı %1-2 seviyesine kadar düşmektedir. Yaşlara göre okullaşma oranları ile tutarlı olarak toplam okullaşma oranı, 6-24 yaş grubundaki erkekler arasında (%46) aynı yaş grubundaki kızlardan (%50) daha düşüktür (Tablo 6).

Çocuk işçiliğinin yaygınlığına bakıldığında, okullaşma oranı düşük olan erkek çocuklarında ücretli bir işte çalışma yaygınlığının %15 olduğu görülmektedir. Ücretli bir işte çalışan kız çocuklarının oranı ise %3 seviyesindedir (Tablo 6).

Romanların Ev Sahipliği Durumu ve Yaşanılan Konuttaki Oda Sayısı

Kale Mahallesi'nde yaşayan Romanların sadece %4'ünün ev sahibi; %95'inin ise kiracı olduğu görülmektedir. Çok büyük bir bölümü kiracı olan Romanların yaklaşık %3'ü de yaşadıkları konutta ne ev sahibi ne de kiracı olduklarını, yakınlarının evlerinde ücret ödemediği oturduklarını beyan etmişlerdir. Romanların yaşadıkları konutların ortalama oda sayısı 2,5; ortalama yatak odası sayısı ise 1,9 olarak bulunmuştur (Tablo 7).

DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) hane halkı kalabalıklık endeksi, yatak odası başına düşen kişi sayısı üzerinden

Tablo 5. Kale Mahallesi'ndeki Roman Kadınların Evliliklerinin Kuruluşuna İlişkin Özelliklerin Yüzde Dağılımı, RNDP 2023

Değişkenler	0-9 yıl önce evlenenler	10 ve + yıl önce evlenenler	Yüzde
Nikâh durumu			
Sadece resmî nikâhı var	1,2	2,4	1,7
Sadece dinî nikâhı var	25,7	31,6	28,3
Her iki nikâhı da var	66,2	60,9	63,3
Nikâhı yok	6,9	5,1	6,7
Başlık parası			
Ödendi	61,9	72,3	65,0
Ödenmedi	38,1	27,7	35,0
Evliliğe karar verme süreci			
Aileler karar verdi	30,9	33,7	31,7
Kadının onayı alındı	21,4	15,2	18,3
Alınmadı	9,5	18,5	13,4
Kendileri karar verdi	52,1	40,2	45,0
Kaçtı- kaçırıldı	17,0	26,1	23,3
Akraba evliliği			
Akraba evliliği yok	64,1	67,4	65,3
Birinci kuzen evlilikleri	11,8	16,2	14,7
İkinci kuzen ve diğer akraba evlilikleri	24,1	16,4	20,0
Toplam	100,0	100,0	100,0

Kaynak: RNDP (2023) verisinden faydalanılarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 6. Kale Mahallesi'ndeki Roman Çocukların Okullaşma Oranları ve Çocuk İşçiliğinin Yüzde Dağılımı, RNDP 2023

Değişkenler	Erkek	Kadın
Okullaşma oranları (6-24 yaş)		
6-9	100,0	100,0
10-13	86,7	93,3
14-17	23,1	27,8
18-24	0,5	1,7
6-24	45,5	50,0
Hiç okula gitmemiş çocukların oranı	2,1	7,2
Ortalama eğitim süresi (Yıl)	4,9	4,4
Çocuk işçiliği (12-17 yaş)	14,7	3,4

Kaynak: RNDP (2023) verisinden faydalanılarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 7. Kale Mahallesi'ndeki Roman Hane Halklarının Oturdukları Konuta Sahip Olma Durumunun Yüzde Dağılımı ve Ortalama Oda ve Yatak Odası Sayısı ile Yatak Odası Başına Düşen Ortalama Kişi Sayısı, RNDP 2023

Değişkenler	Yüzde
Konut sahipliği	
Hane halkı üyelerinden birisine ait	2,7
Kiracı	94,5
Diğer	2,8
Ortalama oda sayısı	2,5
Ortalama yatak odası sayısı	1,9
Yatak odası başına düşen kişi sayısı	2,4

Kaynak: RNDP (2023) verisinden faydalanılarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

hesaplanmaktadır. Bu sınıflamaya göre yatak odası başına düşen kişi sayısı, 1,5 kişiden fazlaysa sağlık ve hijyen açısından bu hane halkı kalabalık sayılmaktadır (WHO, 2018). Romanların ortalama hane halkı büyüklüğünün 4,6 kişi olduğu dikkate alındığında, yatak odası başına düşen kişi sayısı yani hane halkı kalabalıklık endeksinin 2,4 olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, Roman hanelerinin sağlık ve hijyen koşulları açısından oldukça dezavantajlı durumda olduğuna işaret etmektedir (Tablo 7).

Maddi Durumdan Memnuniyet Seviyesi ve Sosyal Yardım Alma Durumu

Kale Mahallesi'nde görüşülen hane halklarının %49'u maddi durumlarından hiç memnun olmadıklarını beyan

etmiştir. Bunlardan sadece %6'sı içinde buldukları maddi durumdan son derece memnundur. Ortalama memnuniyet seviyesi ise 0-9 arasında değişen ölçekte oldukça düşük bir değer olan 2,1 olarak bulunmuştur (Tablo 8).

Kale Mahallesi'nde yaşayan Roman hane halklarının %85'i, çok büyük bir çoğunluğu kamu kurumlarından olmak üzere sosyal yardım aldıklarını beyan etmişlerdir. Sosyal yardım alan hane halklarının bu yardımları daha çok nakdi ve aynı olarak birarada aldığı görülmektedir (%40) (Tablo 8).

Roman Hane Halkı Üyelerinin Ayrımcılığa Uğrama Durumu

Araştırma kapsamında Kale Mahallesi'ndeki Roman hanelere, hanelerinde yaşayan herhangi bir hane halkı üyesinin yaşamın farklı alanlarında ayrımcılığa uğrayıp uğramadıkları da sorulmuştur. Roman hanelerin %75'inde üyelerinden herhangi birinin yaşamın farklı alanlarının en az birinde ayrımcılığa uğradığını beyan ettiği görülmektedir. Ayrımcılığın en yoğun olarak yaşandığı alanın barınma ihtiyacı için konut alırken ya da kiralarken olduğu (%81) görülmektedir. Çalışırken ayrımcılığa uğradıklarını beyan edenlerin oranı %80'e; eğitim hizmeti alırken ayrımcılığa uğradığını beyan edenlerin oranı ise %63 seviyesine ulaşmaktadır (Tablo 9).

Ayrıca, alışveriş yaparken, sağlık hizmeti alırken ve ücret öderken ayrımcılığa uğradığını ifade eden Roman hane halkı üyelerinin oranı sırasıyla %55, %44 ve %44 olarak bulunmuştur. Kale Mahallesi'nde yaşayan Romanlardan %38'i karakolda ve/veya mahkemede ayrımcılığa uğra-

Tablo 8. Kale Mahallesindeki Roman Hane Halklarının Maddi Durumlarından Memnuniyet ve Sosyal Yardım Alma Durumlarının Yüzde Dağılımı, RNDP 2023

Değişkenler	Yüzde
Hanenin maddi durumundan memnuniyet durumu	
Hiç memnun değil	49,3
1	5,5
2	8,2
3	6,8
4	13,1
5	6,8
7	2,7
8	2,0
Son derece memnun	5,5
Ortalama memnuniyet seviyesi	2,1
Sosyal yardım alma durumu	
Almadı	15,1
Aldı	84,9
Nakdi olarak aldı	26,0
Aynı olarak aldı	19,2
Nakdi ve aynı olarak aldı	39,7

Kaynak: RNDP (2023) verisinden faydalanılarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

dıklarını beyan ederken, %27'si sosyal yardım alırken ve %22'si de toplu ulaşım araçlarını kullanırken ayrımcılığa uğradıklarını beyan etmişlerdir (Tablo 9).

Tartışma ve Politika Öncelik Alanları

Bu bölümde, Kale Mahallesi'nde yaşayan Roman nüfusa yönelik politika öncelik alanları belirlenirken mahallenin demografik, ekonomik ve sosyal özellikleri Türkiye nüfusuna ilişkin mevcut istatistikler ile birlikte değerlendirilecektir. Böylelikle, politika öncelik alanları belirlemekte bir ön koşul olan mahallenin demografik, ekonomik ve sosyal yapısının anlaşılması kolaylaştırılmış olacaktır. Farklı ülkelerde, Roman nüfusu hedefleyerek yürütülen nicel araştırma sonuçları, ülkelerin genel nüfusuna ilişkin özellikler ile karşılaştırılarak nüfus gruplarının farklılaşması değerlendirilmektedir (Till-Tentschert ve diğ., 2023).

Tablo 9. Roman Hane Halkı Üyelerinin Farklı Alanlarda Karşılaştıklarını Beyan Ettikleri Ayrımcılıkların Yüzde Dağılımı, RNDP 2023

Ayrımcılığa uğranan alanlar	Yüzde
Konut alırken/kiralarken	80,8
Çalışırken	79,5
Eğitim hizmeti alırken	63,0
Alışveriş yaparken	54,8
Sağlık hizmeti alırken	43,8
İş yerinde ücret alırken	43,8
Karakolda/mahkemede	38,4
Sosyal yardım alırken	27,4
Toplu taşıma kullanırken	21,9
En az bir alanda ayrımcılığa uğrayanlar	75,3

Kaynak: RNDP (2023) verisinden faydalanılarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Çalışmanın bulguları, Kale Mahallesi'nde yaşayan Romanların Türkiye'nin demografik yapısından oldukça farklı bir demografik yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu farklılıkları dokuz temel başlıkta toplamak mümkün gözükmemektedir.

- Çalışmanın sonuçları, Kale Mahallesi'ndeki Roman hanelerin ortalama 4,6 kişiden oluştuğunu göstermektedir. Türkiye'de ortalama hane halkı büyüklüğünün 3,2 kişi olduğu düşünüldüğünde (TÜİK, 2023b), Romanların hane halkı büyüklüğünün Türkiye geneline göre ortalama olarak 1,4 kişi daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Kale Mahallesi'ndeki Roman kadınlar arasında toplam doğurganlık hızı (kadın başına düşen doğum sayısı) 4,2 olarak bulunmuştur. Türkiye genelinde toplam doğurganlık hızınının 1,6 olduğu dikkate alındığında (TÜİK, 2023c), bir Roman kadının Türkiye'deki bir kadından 2,6 daha fazla çocuk sayısına sahip olduğu görülmektedir. Roman nüfus arasında gözlenen 4,2 seviyesindeki doğurganlık hızı, Türkiye'nin 1980'li yılların başında sahip olduğu doğurganlık hızına eşdeğerdir.
- Kale Mahallesi'nde yaşayan Roman nüfusun %47'si çocuklardan oluşmaktadır. Yaşlı nüfusun payı ise sadece %5'tir. Bu bulgu, Roman nüfusun doğumda yaşam beklentisinin Türkiye geneline göre yaklaşık 5 yaş daha düşük olduğuna ilişkin bulguyla tutarlıdır. Saraç ve Koç (2023) tarafından ortaya konulan, Tür-

kiye genelinde, çocuk nüfus oranının %26; yaşlı nüfus oranının ise %10 olduğu (TÜİK, 2023d) düşünüldüğünde, bu mahallede yaşayan Romanların çok genç bir nüfus yapısına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgular ile tutarlı olarak, Türkiye'de 33 yaş civarında olan ortanca yaş Roman nüfus arasında sadece 18'dir. Roman nüfus arasında gözlenen yüksek doğurganlık hızının bir sonucu olan bu durumun, kısa ve orta vadede çok fazla değişmeyeceği öngörülmektedir.

- Roman hanelerin %51'i çekirdek; %21'i geniş; geriye kalan %28'i de dağılmış aile içinde yaşamaktadır. Türkiye genelinde ise hanelerin yaklaşık %68'i çekirdek; %8'i geniş; %24'ü de dağılmış aile olarak yaşamaktadır (TÜİK, 2023e). Bu sonuçlar, Türkiye'de ailelerin çekirdekleşmesi ve geniş ailenin çözülmesi süreçlerinin Roman ailelerine henüz tam olarak sırayet etmediğine; Roman hanelerde yoksullukla baş etme stratejisi olarak geniş ailenin dirençli kalmaya devam ettiğine işaret etmektedir.
- Roman kadınlar arasında eşi ölmüş (%5) ve boşanmış (%6) kadınların oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, Romanlar arasında gözlenen geçici geniş aile oranının yüksekliğini önemli ölçüde açıklamaktadır. Türkiye genelinde 2022 yılında erkekler için 28; kadınlar için ise 25 olan ortalama ilk evlilik yaşının (TÜİK, 2023f), Roman kadınlar için 17; Roman erkekler için ise 21 olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, Romanlar arasında sadece kadınların değil, erkeklerin de oldukça erken evlendiğini göstermektedir. Çocuk evliliklerin yaygınlığına bakıldığında, Roman kadınların %71'inin 18 yaşından önce evlendiği görülmektedir. Türkiye genelinde sadece %14 olan bu oranın (HÜNEE, 2019), Roman kadınlar arasında bu kadar yüksek olması, Roman nüfus arasında yoğun olarak deneyimlenen yoksullukla baş etme stratejisinin bir parçası olabilir. Roman erkekler arasında da çocuk evliliklerin yüksek olması, çocuk evliliklerinin sadece Roman kadınlar arasında yaygın olmadığını göstermektedir. Roman erkeklerin %35'inin de 18 yaşından önce evlenmesi, çocuk evliliklerinin kaçma-kaçırılma yoluyla evlenme ve başlık parası pratikleri ile birlikte düşünüldüğünde Romanlar için bir yoksullukla baş etme stratejisi olarak kullanıldığı yolundaki saptama (Çaha ve Altınkoz, 2021) ile örtüşmektedir.
- Ailenin kuruluşuna ilişkin özelliklere bakıldığında, Kale Mahallesi'nde yaşayan Romanların büyük öl-

çüde (%63) hem resmî hem de dinî nikâh yaptırarak evlendiklerini görülmektedir. Ancak sadece dinî nikâh ile evlenenlerin oranının %28; nikâhsız yaşayan çiftlerin oranının ise %7 seviyesinde olduğu dikkati çekmektedir. Sadece resmî nikâhı olanların oranı %2 civarındadır. 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA-2018) sonuçlarına göre (HÜNEE, 2019), Türkiye genelinde çiftlerin %94'ünün hem resmî hem de dinî nikâhı olduğu; sadece dinî nikâhı olanların %3; nikâhsız olarak yaşayanların ise %1'in altında bir yaygınlığa sahip olduğu dikkate alındığında, Romanların nikâh biçimleri anlamında Türkiye genelinden büyük ölçüde farklılaştığı anlaşılmaktadır. Kale Mahallesi'ndeki Romanlar arasında hem sadece dinî nikâhla hem nikâhsız olarak yaşayan çiftlerin bu kadar yüksek olmasının nedeni resmî evlilik yaşı olan 17'den önce evlenme yaygınlığının yüksek olması ile ilişkilidir. Türkiye'de %15 seviyesinde olan, başlık parası uygulamasının Roman evliliklerinde %65 seviyesinde olduğu görülmektedir. Başlık parası uygulamasının yüksekliği, Kale Mahallesi'nde yaşayan Romanlar arasındaki yaygın yoksullukla ilişkili olduğu kadar, çocuk evliliklerini artırıcı yönde bir işlevi olduğunu da düşündürmektedir. Romanların evliliklerine büyük ölçüde çiftler tarafından (%45) karar verilmektedir. Ailelerin karar verdiği evliliklerin oranı %32; kaçma veya kaçırılma şeklinde meydana gelen evliliklerin oranı ise %23'tür. Ailelerin karar verdiği evliliklerin %58'inde kadının rızasının alındığı; %42'sinde ise alınmadığı görülmektedir. TNSA-2018 sonuçları, evliliğe karar verme sürecinde, Kale Mahallesi'nde yaşayan Romanların Türkiye genelinden oldukça farklı bir örüntüye sahip olduğunu göstermektedir. TNSA-2018 sonuçları, Türkiye'deki evliliklerin %56'sının çiftler tarafından kararlaştırıldığını; ailelerin karar verdiği evliliklerin oranının ise %40 olduğunu göstermektedir. Ailelerin karar verdiği evliliklerin %83'ünde kadının rızası alınmıştır. Türkiye'de kaçma veya kaçırılma şeklinde gerçekleşen evliliklerin oranı ise %5 civarındadır. Türkiye genelinde %24 olan akraba evliliklerinin Romanlar arasında daha yaygın olduğu (%35) görülmektedir.

- Kale Mahallesi'nde yaşayan Roman erkeklerin ortalama olarak 5 yıl; kadınların ise 4 yıllık bir eğitim süresini tamamlamış olduğu görülmektedir. Türkiye geneli için bu değerlerin sırasıyla, 10 yıl ve 9 yıl olduğu görülmektedir (TÜİK, 2023g). Bu durum, Romanlar arasında okula hiç gitmeyen ya da okulu

terkedenlerin oranının yüksek olması ile ilişkilidir. Roman erkek çocukların %2'si; Roman kız çocukların ise %7'si hiç okula gitmemektedir. Ayrıca, Roman çocuklar arasında ilkököl sonrasında okul bırakmanın çok yaygın olduğu görülmektedir. 14-17 yaşındaki Roman erkek çocukların sadece %23'ü; kız çocuklarının ise %28'i okula devam etmektedir. Türkiye geneli için bakıldığında, bu yaş grubundaki çocukların %90'ından fazlasının okula devam ettiği görülmektedir (TÜİK, 2023g). Çocuk işçiliğinin özellikle Roman erkek çocuklar arasında yaygın olduğu görülmektedir (%15). TNSA-2018 sonuçları, Türkiye geneli için erkek çocuklardaki çocuk işçiliğinin bu seviyenin üçte birinden daha düşük olduğuna işaret etmektedir. Bu sonuçlar, Roman çocuklar arasında ilkököl sonrasında gözlenen yaygın okul bırakmanın erkek çocuklar için çocuk işçiliğiyle; kız çocuklar için ise çocuk evlilikleriyle ilişkili olduğuna işaret etmektedir.

- Kale Mahallesi'nde yaşayan Romanların ev sahibi olma oranlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir (%3). Mahalledeki Romanların yaklaşık %95'i kiracıdır. TNSA-2018 sonuçları Türkiye genelinde ev sahipliği oranının %62 seviyesinde olduğunu göstermektedir. Romanların konutlarında ortalama olarak 2,5 oda bulunmaktadır. Yatak odası başına düşen kişi sayısı olarak hesaplanan hane halkı kalabalıklık endeksi, Roman nüfus için 2,4'dür. Bu endeks değeri, Roman hanelerinde sağlık ve hijyen sorunları yaratabilecek bir seviyeye işaret etmektedir. Türkiye için hane halkı kalabalık endeks değeri ise sadece 1,2 olarak bulunmuştur (TÜİK, 2023b).
- Romanların %49'u hanelerinin maddi durumundan hiç memnun olmadıklarını beyan etmişlerdir. TNSA-2018 sonuçları, bu oranın Türkiye için %22 olduğunu göstermektedir. Kale mahallesindeki Roman hanelerin %85'i aynı ya da nakdi olarak sosyal yardım aldıklarını beyan etmiş olmaları ve mahallede yaşayan Romanların neredeyse tamamının kiracı olması bu bulguyla tutarlılık göstermektedir.
- Mahalledeki Romanların yoksulluk yanında ayrımcılıkla da mücadele etmek zorunda olduğu görülmektedir. Romanların %81'i konut alırken ya da kiralar; %80'i çalışırken, %63'ü eğitim hizmeti alırken; %55'i alışveriş yaparken; %44'ü sağlık hizmeti alırken; %44'ü kendilerine ücret ödenirken; %38'i karakolda ya da adliyedeyken; %27'si sosyal yardım alırken; %22'si de toplu ulaşım kullanırken ayrımcılıkla

karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuçlar, Kale Mahallesi'nde yaşayan Romanların yaşamın hemen her alanında ayrımcılık yaşadığını göstermektedir.

Kale Mahallesi'nde yaşayan Roman nüfus arasında bugün olarak yaşanan yoksullukla başetmek için Romanların bazı stratejiler geliştirdikleri görülmektedir. Bu stratejilerin her biri, mahalledeki Romanlar için geliştirilmesi gereken politika önceliklerine işaret etmektedir. Romanların yoksullukla mücadele için geliştirdikleri ilk strateji, çocukların işgücü niteliklerinden yararlanmak için sahip oldukları yüksek doğurganlık seviyesi olarak düşünülebilir. Caldwell (2006), özellikle demografik dönüşümün erken aşamalarında çocukların iş gücüne katılmalarıyla oluşan ekonomik değeri ileri yaşlara kıyasla daha üretken olmalarıyla ilişkilendirmektedir. Bu durum, hane halkı büyüklüğünün artmasına ve geniş aile içinde yaşamaya neden olarak, hane halkı kalabalıklık endeksinin yükselmesine ve hane içinde sağlık ve hijyen sorunlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu anlamda, mahallede yaşayan Romanlar için birinci politika önceliği sağlıklı ve hijyen koşulları ile Romanların yaşam koşullarına uygun ucuz sosyal konutların üretilmesidir. İkinci politika önceliği, yüksek doğurganlık seviyesinin arkasında yatan temel motivasyon olan özellikle erkek çocukların işgücü olarak kullanılmasını önleyecek tedbirlerin alınmasına ilişkindir. Çocuk işçiliğinin önlenmesindeki temel politika, Roman hanelerinde yaşayan yetişkinlerin istihdam imkânlarının artırılması ve bu hanelerin gelir sürekliliğinin sağlanmasından geçmektedir. Roman haneler için yoksullukla başetme stratejilerinden birisi olan çocuk işçiliğinin önlenmesi, özellikle erkek çocukların okula başlamamasına ve okul bırakmalarına neden olan faktörlerin de ortadan kaldırılmasına katkıda bulunacaktır. Okula başlama ve okula devamı teşvik edebilecek bir başka politika önceliği alanı da, Roman mahallelerindeki okullarda okul yemeği uygulamasının yaygınlaştırılması olacaktır.

Roman hanelerinin yoksullukla başetme stratejilerinden birisi de çocuk evliliklerinin özellikle kız çocukları için özendirilmesi olduğu görülmektedir. Her 100 kız çocuğundan 71'inin her 100 erkek çocuğundan ise 35'inin 18 yaşından önce evlenmesi, demografik olarak çok az sayıda toplumda karşılaşılan bir durum olarak, Kale Mahallesi'nde yaşayan Romanların yoksullukla başetmekte kullandıkları önemli bir strateji olabileceğini akla getirmektedir. Mahallede yaşayan Romanlar arasında erken evliliklerin yaygın olmasında ekonomik nedenle-

rin yanı sıra etnik olarak azınlık bir nüfus grubu olmanın getirdiği çeşitli kültürel nedenler de etkili olabilir. Bu konuda nitel araştırma tasarımı kullanılarak yapılacak çalışmalar, altta yatan mekanizmaları derinlemesine anlamaya yardımcı olacaktır. Ancak bu çalışmanın bir bulgusu olan Roman çocukların ilkökul sonrasında okulu bırakmalarıyla erkek çocukların çocuk işçiliğine; kız çocukların da çocuk evliliklerine geçişi dikkate alındığında, Roman çocuklarının eğitimde daha uzun süre kalmalarını sağlayacak stratejiler ve politikalar geliştirilmesi hem çocuk işçiliğinin hem de çocuk evliliklerinin önlenmesine ve çocukların beşeri sermayelerinin geliştirilmesine önemli katkılar sunacaktır.

Kale Mahallesi'nde yaşayan Roman hanelerin büyük çoğunluğunun (%85) aynı veya nakdi olarak sosyal yardım almaları, çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından sunulan sosyal yardım mekanizmalarına eklenmiş olduklarını göstermektedir. Mahalledeki saha çalışması sırasındaki gözlemler ile düşük ev sahipliği oranı ve hanenin maddi durumundan memnuniyet düzeyi bulguları ile desteklenen derin yoksulluk, hanelerin sosyal yardım almalarıyla doğrudan ilişkilidir. Ayrıca, mahalledeki Roman hanelerin yüksek sosyal yardım alma davranışı altında yatan mekanizmalar farklı çalışmalar ile ortaya çıkarılabilir. Siyaset Bilimi literatüründe bu konuyla ilgili olarak, Romanlar dışındaki farklı nüfus gruplarını odağına alan çalışmalar mevcuttur (Yörük, 2012).

Çalışmanın bulguları, Kale Mahallesi'nde yaşayan Romanların "*Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi*"nde politika öncelik alanları olarak tanımlanan beş alanın (barınma, sağlık, eğitim, sosyal yardım ve istihdam) tamamında önemli sorunlar yaşamının yanında bu alanların tamamında ayrımcılığa uğradıklarını da ortaya koymaktadır. Kale Mahallesi'nde yaşayan Romanların sosyal olarak dezavantajlı durumlarını gösteren bu bulgular, sosyal konumları ve kimliklerinin birbiriyle olan etkileşimini temel alan kesişimsellik bakış açısıyla değerlendirildiğinde (Erez ve diğ., 2009), eşitsizlikler ve ayrımcılıkları gözetererek sosyal politika oluşturma sürecine katkı sunacaktır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının (2016) ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının (2023) yayımladığı strateji belgesinde belirtildiği gibi, okul terkinin ve devamsızlığının engelleyecek hedefler ve eğitimin sosyal ve ekonomik faydalarına dair bilgi düzeyinin artırılması, girişimciliğin teşvik edilerek iş yeri sayısının artırılması ve çocuk işçiliğini önlemeye yönelik tedbirlerin alınması, sosyal konut ve kentsel dönüşüm projelerinin

gerçekleştirilmesi, sağlık hizmetleriyle ilgili farkındalık düzeyinin artırılması, kamu hizmetlerinden yararlanmayı kolaylaştıran danışmanlık hizmetlerinin sunulması ve toplumsal cinsiyet eşitliği ve erken evlilik gibi konularda farkındalığın artırılması bu alanlarda önemli iyileşmeler sağlayacak stratejik hedefler arasındadır. Bu nedenle, Romanların barınma, sağlık, eğitim, sosyal yardım ve istihdam alanlarında karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin politika ve stratejilerin geliştirilmesi yanında, Romanların bu alanlarda karşılaştıkları ayrımcılıkların ortadan kaldırılmasına ve farkındalık oluşturulmasına yönelik politika ve stratejilerin geliştirilmesi de gerekmektedir. Bu yönüyle Kale mahallesi özelindeki bu çalışma, strateji belgesinde sunulan alanlara ilişkin somut ve nicel veriler sağlamakta, ayrıca bu alanlar altında sıralanan hedefleri de desteklemektedir. Ayrıca ilgili politika ve stratejiler geliştirilirken, Birleşmiş Milletler tarafından "kimseyi geride bırakmama" ilkesi doğrultusunda belirlenen *2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri* (United Nations, 2024) göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışmanın Roman nüfus özelindeki bulgularıyla ilişkili olarak, yoksulluğa son, sağlıklı bireyler, nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, eşitsizliklerin azaltılması hedefleri politika geliştirme süreçlerinde belirleyici rol oynayacaktır.

Etik Kurul Onayı

Bu çalışma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan ilki ön deneme aşamasında E-35853172-604-00002335384 sayısı ile; ikincisi de pilot çalışma ve asıl saha çalışması aşamasında olmak üzere E-35853172-050-00002803949 sayısı ile etik onay alınmıştır. Saha çalışması sırasında araştırmacılar etik ilkelere uygun olarak çalışmışlar; hane halkı görüşmesi öncesinde ve kadın görüşmesi öncesinde araştırmaya katılan kişilerden "Bilgilendirilmiş Onam Formu" aracılığıyla onaylarını almışlardır.

Kaynakça

- Adıgüzel, S. (2020). Türkiye'de yaşayan Romanların eğitim hakkının Avrupa Birliği ve sosyal politika açısından değerlendirilmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 11(21), 79-96.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2016). *Roman vatandaşlara yönelik strateji belgesi (2016-2021)*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/s/167/Roman+Vatandaslara+Yonelik+Strateji+Belgesi+_2016-2021

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi I. Aşama Eylem Planı: 2023-2025*. Ankara.
- Aisa, R., Andaluz, J. ve Larramona, G. (2017). Fertility patterns in the Roma population of Spain. *Review of Economics of the Household*, 15, 115-133.
- Akkan, B. E., Deniz, M. B. ve Ertan, M. (2011). *Sosyal dışlanmanın Roman halleri*. Punto Baskı Çözümleri.
- Altınöz, İ. (2013). *Osmanlı toplumunda çingeneler*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Arayıcı, A. (2008). Gypsies: The forgotten people of Turkey. *International Social Science Journal*, 59(193-194), 527-538.
- Arus, E. ve Arus, H. H. (2010). *Buçuk belgeseli*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://vimeo.com/123513550>.
- Artar, F. (2012). *Tarihi kent dokusunun toplumsal dönüşümü: Ankara Kalesi örneği*. (Tez no. 317611) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=2xoAbsXv pDDmmhiyuWzNNw&no=yvhqmk3PgJW7Ocvfbw5rcQ>
- Artar, F. (2014). Yenileme projesini beklerken hizmetsiz kalmak: Ankara Kalesi örneği. A. Köroğlu (Ed.), *Başkent oluşunun 90. yılında Ankara: 1923-2013 içinde* (s. 47-53). ANKAMER.
- Aşkın, U. (2017). Çingene/Roman toplumunun sosyo-ekonomik durum ve beklentileri: İzmir ilinde bir araştırma. *Kesit Akademi Dergisi*, 10(10), 208-245.
- Atauz, A. (2004). Kale ve sur: Ankara Kal'ası. T. Bora (Ed.), *Şehrin zulası Ankara Kalesi içinde* (s. 61-220). İletişim Yayınları.
- Avrupa Birliği Delegasyonu. (2022). *Promoting Social Inclusion at Densely Roma Populated Areas (SIROMA)*. Delegation of the European Union to Türkiye.
- Baldoni, E., Castiglioni, M., Gianpiero, D. Z. ve Tanturri, M. L. (2013). The reproductive behavior of the Romani population living in Italy. *Department of Statistical Sciences, University of Padua*. <https://epc2014.eaps.nl/papers/140811>.
- Battaglia, M., Chabé-Ferret, B. ve Lebedinski, L. (2021). Segregation, fertility, and son preference: the case of the Roma in Serbia. *Journal of Demographic Economics*, 87(3), 233-260.
- Bektaş, F. (2021). *Ankara Kale bölgesinde turizme katılanların profiline sürdürülebilir turizm kapsamında incelenmesi*. (Tez no. 683009) [Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bektaş, Y. ve Türkün, A. (2017). Kentsel dönüşümde karma gelirli konut stratejisi ve Türkiye'ye özgü dinamikler: Ankara Altındağ-Gültepe örneği. *Megaron*, 11(2), 263-279.
- Caldwell, J. C. (2006). *Demographic transition theory*. Springer.
- Caner, D. (2019). *Çingene kadınların anlatılarındaki göç ve mekân: Ankara Kale Mahallesi'nde bir saha araştırması*. (Tez no. 554271). [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Cerit, Ç. ve Porsuk, A. Ö. (2020). Roman çocukları ve okula devamsızlıkları: Kırkareli'de bir okul örneği. *Uluslararası Akademik Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 283-295.
- Çaha, Ö. ve Altınkoz, O. (2021). Roman topluluklarında evlilik pratikleri. *Yıldız Social Science Review*, 7(1), 58-74.
- Çelik, F. (2018). Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingeneleri/Romanları çalışmak ya da iğneyle kuyu kazmak. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(18), 249-266.
- Çetin, B. I. (2017). Kimlikleriyle Romanlar: Türkiye'deki Roman vatandaşlara yönelik Sosyal İçerme Ulusal Strateji Belgesi ve Birinci Aşama Eylem Planı'nın değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 85-112.
- Çuhadar, E. (2020). *Türkiye'de eğitim hakkının pratik edilmesinin Roman çocukların deneyimleri ile değerlendirilmesi: Edirne örneği*. (Tez no. 659166). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çuhadar, E. (2020). *Türkiye'de eğitim hakkının pratik edilmesinin Roman çocukların deneyimleri ile değerlendirilmesi: Edirne örneği*. (Tez no. 659166). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Dişişleri Bakanlığı (2022). *Ulusal Roman Stratejisi İçin Güçlü Bir İzleme, Değerlendirme ve Koordinasyon Mekanizmasının Kurulması Projesi*. Avrupa Birliği. https://ab.gov.tr/ulusal-roman-stratejisi-icin-guclu-bir-izleme-degerlendirme-ve-koordinasyon-mekanizmasinin-kurulmasi_52224.html
- Dingeç, E. (2021). Romanlar (Kiptiler) ve Cizye: Silistre kazası örneği (1843). *Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 35-56.
- Durst, J. (2002). Fertility and childbearing practices among poor gypsy women in Hungary: The intersections of class, race and gender. *Communist and Post-Communist Studies*, 35(4), 457-474.
- ECRI. (2009). Irkçılığa ve hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komisyonu Türkiye raporu. *European Commission against Racism and Intolerance*. <https://rm.coe.int/fifth-report-on-turkey-turkish-translation-/16808b5c83> adresinden erişildi.
- Erder, S. (2018). *Zorla yerleştirmeden yerinden etmeye: Türkiye'de değişen iskân politikaları*: İletişim Yayınları.
- Erendil, A.T. ve Ulusoy, Z. (2004). İronik karşılaşmalar: Kale'nin kentle ve kentin Kale'yle iki karşılaşması. *Şehrin zulası Ankara Kalesi içinde* (s.221-286). İletişim Yayınları.
- Erez, E., Adelman, M. ve Gregory, C. (2009). Intersections of immigration and domestic violence: voices of battered immigrant women. *Feminist Criminology*, 4(1), 32-56.

- Ergönül, E. (2020). Kentsel çöküntü alanları üzerine teorik bir tartışma. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 155-180.
- Eroğlu, D. ve Atalan Helicke, N. (2020). Vulnerability And marginalisation of snail harvesting rural gypsy families in Turkey. *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 4(3), 107-136.
- Fazla, S. (2020). *Çalışma yaşamında Roman kadınlarının ötekileştirilmesi*. (Tez no. 612617). [Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Fırat, M. (2016). *Çingeneliği anlamının imkanı: Çingeneler üzerine sosyolojik bir araştırma (Malatya örneği)*. (Tez no. 43508). [Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Günel, İ. (2006). Ankara tarihi kent merkezinde planlama deneyimi. *Planlama Dergisi*, 38, 147-152.
- HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü). (2014). *2013 Türkiye nüfus ve sağlık araştırması*. T.C. Kalkınma Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve TÜBİTAK.
- HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü). (2019). *2018 Türkiye nüfus ve sağlık araştırması*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve TÜBİTAK.
- Hajjoff, S. ve McKee, M. (2000). The health of the Roma people: a review of the published literature. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 54(11), 864-869.
- Hıdır, C., Çaltı, N. ve Somuncu, M. (2019). Ankara'da kentsel turizmin gelişmesinde eski kent merkezinin yeri ve önemi. B. Gönençgil, T.A. Ertek, İ. Akova ve E. Elbaşı (Ed.), *1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı* içinde (s. 222-242). İstanbul Üniversitesi.
- Ilieva, N. ve Kazakov, B. (2019). Projection of the Roma population in Bulgaria (2020-2050). *International Scientific Conference GEOBALCANICA*. https://harman-mahala.com/wp-content/uploads/2023/05/ILieva_Kazakov.pdf
- Karan, U. (2017). *Görmezlikten gelinen eşitsizlik: Türkiye'de Romanların barınma ve eğitim hakkına erişimi*. Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (MRG) ve Sıfır Ayrımcılık Derneği.
- Karpat, K. (1985). Ottoman population: demographic and social characteristics. *International Journal of Middle East Studies*, 21(3), 422-424.
- Koç, İ., Eryurt, M. A., Adalı, T. ve Seçkiner, P. (2010). *Türkiye'nin demografik dönüşümü: doğurganlık, aile planlaması, anneçocuk sağlığı ve beş yaş altı ölümlerdeki değişimler 1968-2008*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Koç, İ. ve Eryurt, M.A. (2016). Early childhood development among Romani children: a comparative analyses of Eastern European countries. *European Population Conference, 31 Ağustos-3 Eylül 2016, Mainz*.
- Koç, İ., Abbasoğlu Özgören, A., Saraç, M. Çağatay, P. ve Döne, K. (2022). *Türkiye'de Roman nüfusun demografik bütünleşme ve farklılaşma düzeyleri ve politika öncelikleri*. TÜBİTAK 1001 Projesi, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Koç, S., Huntürk, M. ve Üstünel, A. (2011). *Yavuz Selim ve 200 Evler mahallelerinde yaşayan Roman vatandaşlarımıza yönelik envanter çalışması*. Samsun İl Özel İdaresi Araştırma Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- Kolukırık, S. (2006). Sosyolojik perspektiften Türk çingeneleri: İzmir çingeneleri üzerine bir araştırma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 3(1), 12-30.
- Kolukırık, S. ve Toktaş, Ş. (2007). Turkey's Roma: political participation and organization. *Middle Eastern Studies*, 43(5), 761-777.
- Kolukırık, S. (2008). Türkiye'de Rom, Dom ve Lom gruplarının görünümü. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 8, 145-154.
- Marsh, A. (2008a). *Biz buradayız! Türkiye'de Romanlar ayrımcı uygulamalar ve hak mücadelesi*. Mart Matbaacılık.
- Marsh, A. (2008b). *No promised land: history, historiography and the origin of the Gypsies*. Unpublished doctoral dissertation, University of Greenwich.
- Notestein, F.W. (1953). Economic problems of population change. *Proceeding of the Eight International Conference of Agricultural Economists* içinde (s. 13-31). Oxford.
- Onur, P. (2018). Re-creating nostalgia: Urban culture in the citadel, Hamamönü and Hamamarkası neighbourhoods of Ankara. *Journal of Ankara Studies*, 6(2), 145-166.
- Oprisan, A. (2014). *Türkiye'de Romanlar ve Romanlar gibi yaşayan grupların durumlarına etki eden sosyal faktörlerin belirlenmesi*. Sıfır Ayrımcılık Derneği.
- Özateşler, G. (2014a). Gypsies in the economy of Turkey: a focus on Gypsy flower sellers in two central districts of İstanbul. *New Perspectives on Turkey*, 51, 123-146.
- Özateşler, G. (2014b). *Gypsy stigma and exclusion in Turkey, 1970: The social dynamics of exclusionary violence*. Palgrave MacMillan.
- Özer, N. (2019). *Gypsies and discrimination: A qualitative research on gypsies (Roma) in Gültepe*. (Tez no. 612896). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Özcan, T. (2014). Osmanlı toplumunda çingeneler. *Belleten*, 78(282), 803-806.
- Özkan, A. R. (2000). *Türkiye çingeneleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özkan, A. R. (2006). Marriage among the gypsies of Turkey. *The Social Science Journal*, 43(3), 461-470.
- Parsova, G. (2018). Araçsal ve inşacı yaklaşımlarla Roman etnik kimliği. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-18.

- Preda, M.D. (2010). Demographic behaviour of the Roma population – between tradition and modernity. Case study: Oltenia Region, Romania. *Journal of Studies and Research in Human Geography*, 4(1), 105-119.
- Riddel, S. (2022). The rights of children from gypsy/traveler and Roma backgrounds in Scotland. *Hungarian Educational Research Journal*, 12(1), 37-51.
- Robinson, T., Oluboyede, Y., Vale, L. ve Olariu, E. (2022). Differences in health-related quality of life between the Roma community and the general population in Romania. *Journal of Patient-Reported Outcomes*, 6(1), 1-12.
- Roman Çalıştayı Raporu. (2009). T24. <https://t24.com.tr/haber/roman-calistayi-raporu,71526>
- Saraç, M. ve Koç, İ. (2021). Timing of reproductive events among host community and Syrian refugee women in Turkey: an event history analysis from menarche to menopause. A. Çavlin (Ed.) *Syrian refugees in Turkey. A demographic profile and linked social challenges* içinde (s. 29-46). Routledge.
- Saraç, M. ve Koç, İ. (2023). Türkiye'deki Roman nüfusunun 65 yaşından sonraki yaşam beklentisinin değişimi: Türkiye nüfusu ile karşılaştırmalı bir analiz, VII. Lisansüstü Yaşlılık Çalışmaları Kongresi, 3-4 Kasım 2023. Senex Derneği ve Akdeniz Üniversitesi. [Kongrede sunulmuştur].
- Sarıoğlu, M. (2001). *Ankara: bir modernleşme öyküsü (1919-1945)*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Szabó, L. Kiss, I. Šprocha, B. ve Spéder, Z. (2021). Fertility of Roma minorities in Central and Eastern Europe. *Comparative Population Studies*, 46, 387-424.
- Şafak, T. (2022). *Bulgaristan Romanlarının toplum dil bilimsel durumları*. (Tez no. 757295). [Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Şahin, E., Özkan, M. Z., Emirhan, İ. Ş., Bayındır, B. ve Durmaz, M. N. (2020). *Ankara Kalesi Roman Mahallesinin tarihçesi*. Bilkent Üniversitesi.
- Taylan, H.H. (2016). Sakarya Roman ailelerinde erken evlilik araştırması, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 52, 221-228.
- Till-Tentschert, U., Latcheva, R. ve Kling, J. (2023). FRA Roma Survey 2021 & FRA Roma and Travellers Survey 2019: Surveying hard to reach groups, The European Survey Research Association (ESRA). https://www.europeansurvey-research.org/conf2023/uploads/576/4434/13/ESRA2023_Hard_to_reach_populations.pdf.
- Tutal, Y. (2023). *Ankara Kale Mahallesi Romanları*. Roman Hakları Derneği [Yayımlanmamış Bilgi Notu].
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023a). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2022-Ankara mahalle nüfusları*. Haber Bülteni no: 49685. TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023b). *İstatistiklerle aile 2022*. Haber Bülteni No: 49683. TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Aile-2022-49683>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023c). *Doğum istatistikleri 2022*. Haber Bülteni No: 49673. TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2022-49673#:~:text=Kaba%20do%C4%9Fum%20h%C4%B1z%C4%B1%20binde%2012,y%C4%B1l%C4%B1nda%20binde%2012%2C%20oldu>.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023d). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2022*. Haber Bülteni no: 49685. TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023e). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021*. Haber Bülteni no: 45813. TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023f). *Evlenme ve boşanma istatistikleri 2022*. Haber Bülteni no: 49437. TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Marriage-and-Divorce-Statistics-2022-49437>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023g). *Ulusal eğitim istatistikleri 2022*. Haber Bülteni no: 49756. TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2022-49756>
- Uğurlu, Ö. (2013). Dönüşen kentlerde çingene olmak: İzmit örneği. *Mülkiye Dergisi*, 37(1), 71-104.
- UNICEF. (2023). *Child marriage data, monitoring the situation of children and women*. UNICEF. <https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/>
- United Nations. (2024). *The 17 Goals. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Sustainable Development*. UN. <https://sdgs.un.org/goals>
- Vaňo, B. (2002). *Projection of Roma Population in Slovakia until 2025*. Infostat. Institute of Informatics and Statistics ve Demographic Research Centre.
- Velicu, A., Barbovschi, M. ve Rotaru, I. (2022). Socially isolated and digitally excluded. A qualitative exploratory study of the lives of Roma teenage mothers during the COVID-19 lockdown. *Technology in Society*, 68, 101861.
- Wallengren, S. (2021). An insider looking in or an outsider wannabee? Studying vulnerable hard-to-reach populations in the field of victimology—the example of the Roma communities in Sweden. *International Review of Victimology*, 27(3), 328-343.
- WHO (World Health Organization). (2018). *Housing and Health Guidelines*. World Health Organization.
- Yörük, E. (2012). Welfare provision as political containment: The politics of social assistance and the Kurdish conflict in Turkey. *Politics & Society*, 40(4), 517-547.

